

Hallintasuhteet symbolien ja seremonioiden avulla näkyviksi

■ KARI TARKIAINEN

Henrika Tandefelt: *Porvoo 1809. Juhlamenoja ja tanssiaisia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009.

Henrika Tandefeltin teos Porvoon maapäivien seremonioista ja juhlista ilmestyi sopivasti juhlavuoden alkupäivinä samanaikaisesti ruotsiksi ja suomeksi. Ennen kuin merkkipäivä oli kulunut loppuun, oli kirja kruunattu Tieto-Finlandia-palkinnolla. Palkinnon myöntäjä Björn Wahlroos korosti lausunnossaan, että valtiolliseen elämäämme on alusta alkaen kuulunut näyttävä seremoniapuoli, joka on kullannut ja keventänyt raskaita päätöksenteon prosesseja. Vaikka Suomea pidetään nuorena tasavaltana, niin monilla kansallisilla juhlillamme, kuten esimerkiksi itsenäisyyspäivän vastaanotolla,

on pitkät historialliset juuret, jotka kytkevät ne menneeseen aikaan.

Kirjoittajan tuore väitöskirja *Konsten att härska. Gustaf III inför sina undersåtar* (Svenska Litteratursällskapet i Finland 2008) käsittelee kustavilaisen aikakauden hallitsijan ja hallittavien suhdetta symbolien ja seremonioiden valossa. Aiheesta ei ole pitkä askel vuoden 1809 vertauskuvien ja ikonografian maailmaan.

Tandefeltin teoksella oli selvä sosiaalinen tilaus. Vuodesta 1809 ja valtiolaitoksemme synnystä on kirjoitettu kymmenittäin raskaita tieteellisiä tutkimuksia, joissa on tiheitä viittauksia Porvoon seremonioihin, mutta ne ovat yleensä esiintyneet irrallisina ilman yhteyttä maapäiväprosessin kokonaiskuvaan. Tavallista on ollut, että lähes kaikki myönteinen on pantu keisarin suuhun, vaikka ratkaisevat sanat Suomen korottamisesta kansakuntien joukkoon eivät tietenkään ole olleet majesteetin keksimiä, vaan kulisseyssä tapahtuneen monitahoisien lobbaustyön tulosta. Myös silminnäkijöiden yllättävän erilaiset kertomukset seremonioiden kulusta ovat herättäneet tutkijoiden kiinnostusta. Monet läsnäolijoista ovat kertoneet maapäivien avajaisista, erityisesti tunnustusaktista, toisistaan poikkeavalla tavalla, mikä osoittaa, etteivät tapahtumat ole olleet yksiselitteisiä.

Sujuva kielenkäyttö ja teoksen kaunis ulkoasu peittävät osittain sen tosiasian, että kysymyksessä on ollut erittäin vaativa, jopa vaikea tutkimusaihe. Ongelmat ovat alkaneet jo lähteistä. Kustavilainen vallankäyttö ja Aleksanteri I:n järjestelmä perustuivat olennaisesti suosikkeihin, eikä maapäivistä kertynyt paljонkaan alkuperäistä, johdonmukaisesti ar-

kistoitua kirjelmä- ja pöytäkirja-aineistoa, kuten vapaudenajan valtiopäivien laita oli, vaan kaikkien neljän säädyn eri tahoille hajautuneet pöytäkirjat painettiin vasta kymmeniä vuosia tapahtumien jälkeen. Sitä enemmän tapahtumista kertovat ajankohdan pienpainatukset, runot, hajanaiset muistiinpanot, myöhemmät muistelmat ja moniin eri yhteyksiin sirpaloitunut muu aineisto. Porvoon tapahtumista onkin ennen Tandefeltin teosta parhaiten kerrottu kuvin Emanuel Thelningin monumentaalimaalauksessa vuodelta 1812, joka kuvaa uskollisuudenvalan vannomista, ja R.W. Ekmanin maapäivätaulussa vuodelta 1858, joka keskittyy hetkeen, jolloin keisarin hallitsijanvakuutusta luettiin.

Molemmat suurikokoiset maalaukset olivat tilaustöitä, joiden tehtävänä oli esittää Suomen valtioelämän alku mahdollisimman loistokkaassa valossa. Maalauksissa esiintyvien henkilöiden sijoittelussa näkyy selvästi heidän nousunsa tai laskunsa historian pörssissä. Niinpä esimerkiksi taulun maalamisen aikaan epäsuosiossa ollut ulkoministeri Rumjantsov on Thelningillä huolellisesti kätetty keisarin taakse, mutta Ekmanin taulussa hän on selvästi irtaantumassa tuosta epä-mukavasta majesteetin varjosta näkyvämmälle.

Maapäivät olivat sekoitus Ruotsin ajan valtiopäiväkulttuuria ja Venäjän reunavaltioiden kapitulaatioakteja, ja tämä kahtalaisuus antoi niille oman, erikoislaatuisen leimansa. Gävlessä vuonna 1792 ja Norrköpingissä vuonna 1800 pidettyjen valtiopäivien traditioiden noudattaminen ikään kuin laillisti Porvoon maapäivät, sillä niiden piti näyttää todelliselta säätykokouksel-

ta, mutta maapäivien seremonioissa ilmennyt loistokkuus oli venäläistä juurta. Erityisesti niiden upeat avajais- ja päättäjästilaisuudet kertoivat keisarin halusta voittaa valloittamansa Suomen asukkaat puolelleen. Tässä mielessä Porvoon tapahtumat olivat jatkoa sodalle, veristen taistelujen jälkinäytöstä ja Aleksanteri I:n saapuminen ratsain kaupunkiin kuin triumfaattorin esittäytyminen kansalle.

Maapäivillä nousi myös suomalaisten oma mielipide näkyviin lukuisissa uskollisuudenosoituksissa, puheissa, saarnoissa ja yleensä toiveissa, joissa ei alamaisuuden ohella kaihdettu korostaa laillisuuden ja kohtuuden vaatimuksia. Tällainen omaperäisyys oli Porvoossa hyväksyttyä ja sallittua, jopa keisarin taholta toivottua, eikä maapäiviä siksi voi leimata ”maankavalta-jien kokoukseksi” tai pelkäksi ”paraatiksi”, kuten ruotsalainen mielipide on hyvin sitkeästi tehnyt.

Tutkimuksessa on paljon kiistetty Suomen perustuslakien vahvistamisesta Porvoossa. Useimmat aikalaiset näkivät silti maapäivät oman valtionsa syntyaktina, mielestäni osittain hyvin perustellusti. Seremonioihin oli tietoisesti sekoitettu paikallisväriä, esimerkiksi vaikkapa ritariston suomalaisten airueitten asuissa, joissa Suomen värit sininen ja valkoinen ensi kertaa näkyivät julkisuudessa. Tandefelt ei tosin korosta tätä yksityiskohtaa, koska tulkinnassa on anakronismin sävyä, mutta on arveltu, että airueitten puvuissa oli tavoiteltu kotimaisuuden merkkinä Ruotsin värejä, sinistä ja keltaista (kultaa), mutta annettu keltaisen sentään haalistua valkoiseksi (hopeaksi) liiallisen ruotsinmukaisuuden välttämiseksi. Myös keisa-

rin valtaistuimen taustaan ommeltu Suomen vaakuna oli peräisin ruotsalaisesta lähteestä, Erik Dahlberghin *Suecia*-teoksesta vuodelta 1712, kuten Henrik Degerman on osoittanut.

Henrika Tandefeltin teoksen kompositio on taidokas. Johdantolukujen jälkeen kirjoittaja luonnehtii tapahtumien poliittisen taustan ja kertoo Pietariin syksyllä 1808 menneestä lähetyskunnasta. Sitten seuraa tärkeä ja uutta tietoa sisältävä luku maapäivien suunnittelutoimista. Nämä Porvoon preludit sisälsivät myös maapäivien välttämättömän rekvisiitan luomisen, valtaistuimen hankkimisen, ruokalistojen suunnittelun ja osallistujien puvuston ompelemisen, puhumattakaan itse Porvoon kaupungissa tapahtuneista rakennus- ja siistimistöistä, kunniaportin pystyttämisestä ja majoitusongelmien ratkaisemisesta. Kaikkiaan maapäivien valmistelut olivat aikaansa nähden valtava hanke, jonka kustannuksista ja yksityiskohdista Tandefelt antaa luotettavan kuvan.

Teos muuttuu kuitenkin kiinnostavammaksi, kun tekijä kuvaa taidokkaasti tapahtumien symboliikkaa: mitä musiikin, kuvataiteen ja retoriikan keinoin oikein tahdottiin ilmaista. Piispa- ja kymnaasi-kaupunki Porvoon yleisö oli klassillisesti kouluttanutunutta, riemukkaan symboliikka ja erilaisten puheiden ja saarnojen sisällöt olivat heille varsin ilmeisiä. Tietenkin kuulijoiden ja silminnäköjien taso vaihteli, eikä riemukasta päiväkirjaa pitäneen 18-vuotiaan ylioppilaan Carl Elias Alopaeuksen havaintoihin aina ole luottamista, sillä hän pyrki elävöittämään esitystään erilaisilla huhuilla ja dialoginpätkillä, joita hän itsekin epäili merkitsemäl-

lä muistiinpanoihinsa tiheään sanat *si fabula vera* – kuten huhu väittää.

Yksi kirjan kohokohtia on kuvaus maapäivien avajaisista, tuomiokirkkoon ja valtakunnansaliin (eli lukion ylempään oppisaliin) sijoittuneista seremonioista, sekä kertomus tanssiaisista, jotka juhlistivat avauspäivän iltaa. Niin valtiopäiväsaarnan sisältöanalyysi kuin tanssiaisissa esiintyneen keimailun kuvaus ovat nautittavaa luettavaa. Tärkeä tunnustusakti seuraavana päivänä liittyi selvimmin uuden järjestelmän käyttöönottoon, eikä kirjoittaja ota lopullista kantaa sen tapahtumajärjestyksen ongelmaan. Kysymys siitä, antoiko keisari ensin lupauksensa ja vanhoivatko säädyt vasta sen jälkeen valansa, vai tapahtuiko kaikki toisinpäin, onkin saanut suhteetonta huomiota historiantutkimuksessa. Esitys keisarin suomalaisille suomista kunniamerkeistä ja muista huomionsoituksista sekä maapäivien kustannuksista pyöristää kokonaiskuva.

Tandefeltin kirjassa on selkeä henkilöhistoriallinen ote. Useimmat Porvoon toimijoista, niin venäläiset kuin suomalaiset, ovat saaneet kirjassa hyvin kirjoitetun tietoruutunsa, joihin liittyvä välttämätön muotokuva- ja piirrosaineisto on taitavasti valittua. Niissä esitellään Carl Erik Mannerheim, Göran Magnus Sprengporten, Mihail Mihailovitš Speranski, Robert Wilhelm De Geer, Christian Trapp, Petter Klockars, Jacob Tengström ja Pavel Gavrilovitš Gagarin. Ulla Möllersvärd on saanut osakseen kiinnostavan pienoistutkimuksen. Muutenkin teoksen kuvitus, grafiikka ja havainnolliset kartat ovat – pyrkimättä mihinkään ylenpalttisuuteen – sangen osuvasti valittuja ja tekstiin liittyviä, mi-

tä ei suinkaan aina voi sanoa kai-kista kuvateoksistamme. Teoksen tieteellinen apparaatti, henkilö- ja kirjallisuusluettelot täyttävät hyvin tehtävänsä.

Professori Jussi T. Lappalaisen suomennos on erinomainen. Harvoin saa lukea niin täsmällistä ja kaikki hankalat historialliset termit huolellisesti ja oikein esittävää tulkintaa ruotsinkielisestä alkutekstistä. Erityisen ansiokasta on, että Lappalainen on kääntänyt vaikeasti suomeksi kääntyvän ja kirjavia ilmaisuja saaneen *hyllningen*-termin tunnustusaktiksi, mitä sanaa tästä lähtien pitäisikin käyttää kielessämme.

Kirjoittaja on filosofian tohtori.